

פ' ויצא

(1) בראשית פרק כח

(יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלָּן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמַשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:

(יח) וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֲבָן אֲשֶׁר שָׁם מְרֹאשֹׁתָיו וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מַצְבֵּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ:

(2) רש"י על בראשית פרק כח פסוק יא

וישם מראשותיו - עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו שנא' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו:

(3) רשב"ם על בראשית פרק כח פסוק יא

ויקח מאבני המקום - כדכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו:

(4) אבן עזרא על בראשית פרק כח פסוק יא

מאבני המקום - טעמו אחת מאבני המקום:
מראשותיו - לשון רבים כמו מרגלותיו והתימה מרב שמואל שעירב חלומות בני אדם עם חלום הנבואה:

(5) ספר גור אריה על בראשית פרק כח פסוק יא

כמין מרזב וכו'. אין הפירוש דדייק מדכתיב "מראשותיו" במ"ם, דמשמע סביב ראשו, דאם כן ראוי להיות המ"ם בצירי, אלא כי לשון "מראשותיו" משמע כך, כמו "ואת החנית מראשותיו" דשאל, דודאי למעלה מראשו קאמר. וכן 'מרגלותיו' - "ותשכב מרגלותיו" (רות ג, יד) שפירושו למטה ממרגלותיו. ומפני שהניח האבנים למעלה מן הראש - על כרחך שעשאם כמין מרזב סביב הראש מפני חיות רעות:

(6) עלי יניח צדיק את ראשו. אף על גב דהיה עושה אותם כמין מרזב לשמור אותו מן חיות רעות, מכל מקום היה סומך ראשו על אחת מן האבנים. ואם תאמר מה ריב היה לאבנים שאין בהם דעת, כך שואלים בני אדם, ולא ידעו אלו בני אדם דעת חכמים (חולין צא ע"ב), ואכתוב אלו דברים. והנה אם היה המריבה לאלו האבנים בלי ענין וכלי סבה - היה קשה מה ענין המריבה, אבל המריבה היתה לסבה גדולה, כמו שאמרנו;

(7) דע כי מעלת יעקב מעלה נפרדת ומיוחדת מאוד, ידוע לחכמים ולמשכילים בחכמה שהיה קדוש ונבדל מכל עניני העולם, ולפיכך נאמר אצלו (ישעיה כט, כג) "והקדישו את קדוש יעקב", נקרא השם יתברך "קדוש יעקב" על שם שהיה יעקב הקדוש והנבדל, ודבר זה ידוע למשכילים בענין יעקב. ודבר שהוא קדוש ונבדל הוא דבר שלא יתחלק, והוא אחד, כאשר ידוע לחכמים. וידוע כי יעקב עיקר האחדות, ולפיכך אמרו בני יעקב אל יעקב 'כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבבינו אלא אחד' (פסחים נו.). ומפני זה היה המחלוקת של האבנים, כי דבר שהוא נבדל הוא אחד מכל צד, ולא יצטרף אליו רבוי כלל רק אחדות, לכך היה המריבה 'עלי יניח צדיק את ראשו':

(8) ספר בראשית פרק כח

(כא) וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵא-לֹהִים:

(9) רש"י על בראשית פרק כח פסוק כא

והיה ה' לי לא-להים - שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי

(10) ספר בראשית פרק לז

(לה) וַיִּקְמְדוּ כָּל בְּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי אֶרְדָּ אֶל בְּנֵי אָבִי לְשָׂאֵלָה וַיִּבְּרַךְ אֹתָם אָבִיו:

(11) רש"י על בראשית פרק לז פסוק לה

אבל שאולה - כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות א' מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם:

12) ספר גור אריה על בראשית פרק כח פסוק יא

והבן למה היה רוצים שיניח הצדיק את הראש, כי שם הנשמה של יעקב קדושה ונבדלת, ואין ראוי לה רק דבר אחד כמו שראוי לדבר שהוא שכלי, והשכלי הוא מתייחס ומצטרף אל כל החלקים הפרטים בענין אחד, שאינו מחולק השכלי להיות מתייחס אל זה במקצת ואל זה בקצת, שאם כן היה מתחלק, ואין חלוק ורבוי בשכלי, רק אחדות גמור, ולכך מצטרף אל אחד, ולא אל רבוי. ובשביל כך היה מריבה, כי היה כאן רבוי גשמיים - הם האבנים - אשר הניח תחת מראשותיו, שזה אמר 'עלי יניח צדיק את ראשו' כי הדבר השכלי יש בו אחדות ואין בו רבוי, וכאן מפני רבוי האבנים היה מחלוקת. אבל בדבר שהוא גשמי שייך שפיר רבוי, כי הגשם מתרבה. ולפיכך עשאן הקב"ה אחד, כי השכל מצטרף אל רבוי הפרטים במה שהם דבר אחד, לכך נבלעו כאחד, ואז היו מצטרפים תחת ראש יעקב.

13) ובין שתאמר כי כך היה בפועל שנעשו כל האבנים אבן אחד, ודבר זה אין פלא ואין ראוי להפליא על זה, ובין שנאמר שבעת המראה היו אבן אחד כאשר עלה יעקב במעלתו, ואחר כך חזר להיות כמו בראשונה, כמו הרבה נסים שהיה המטה לנחש (שמות ד, ג) שחזר לקדמותו (שם שם ד), אין הפרש. ואף על גב כי מה שכתב "ויקה האבן" אחר שהקיץ משנתו, מפני שהיו אבן אחת כשהיו מראשותיו - קרא אותם על שם זה . . .

14) וזהו שדרשו רבותינו ז"ל (חולין צא ע"ב) כתיב "ויקה מאבני המקום", ולבסוף כתיב (פסוק יח) "ויקה את האבן", אלא התחילו מריבות וכו'. ויש מפרשים (ראב"ע, רד"ק) מאי "מאבני המקום" אחד מאבני המקום. ואלו האנשים מצאו תורה של הפקר לפרש בה כרצונם, כי אף הדיוט אינו מדבר כדברים האלו, דמאחר שלא לקח רק אבן אחד - לא הוי ליה למכתב רק 'ויקה אבן', כי אחר שלקח אבן יחידי - מה לו לכתוב ולהשתתף אותו עם שאר אבני המקום לכתוב "מאבני", אבל אם רבים לקח, מרבים - שייך בו "מאבני המקום", כי לקח מקצת אבנים, כי רבים מרבים הם "מאבני המקום", אבל אבן יחידי - אין זה מקצת, ודבר זה ברור למשכיל, רק מפני שרדפו אחר פשט הכתוב נהגו בתורה הפקר . . .

15) הוכרחתי לכתוב דברים אלו להראות לאנשים עורי לב, אשר שמים דברים אשר הם כבשונו של עולם - לדברי תוהו, כאילו אין בהם ממש, ודבריהם אשר הם תפל בלי טעם וריח - לדברים אשר הם ברומו של עולם, כי איך לא יביטו אל המראה הגדול שהתורה פירשה כי לקח "מאבני המקום", כי מה לנו בזה, רק כל דבור ודבור במראה הזה הוא דבר מופלא. ואל תחשוב כי הדברים אשר נתבארו למעלה הם שורש ועיקר הדבר, רק הם התחלה למבין קצת מעט מה שאפשר למתחילים, כענין ברוך הנותן חכמה לחכימין. ודיין האמת אשר היינו כעורים ממשמשים בצהרים (ר' דברים כח, כט):

16) עוד דע אתה אם תחפש דברי חכמים כמטמוניות אז תמצא אוצר כלי חמדה אשר אצרו במטמוניהם, ואיש הפתי חושב אך דברי דרשה הם, לא אמרו כך אלא להרחבת הלשון, ואתה לא תחשוב כן, רק כי כל דבר מדבריהם שורש התורה. ומפני כי ידעו רז"ל במעלת יעקב כאשר הוא שורש החבור והתאחדות, והנה הוא דומה יעקב ל"בריה התיכון המבריה מן הקצה אל הקצה" (ר' שמות כו, כח) לעשות הכל אחד. והוא שרמזו רז"ל (תנחומא תרומה, ט) הבריה התיכון ירד עם יעקב למצרים. ולפיכך מעלת יעקב הוא התאחדות באחדות, לכך האבנים אשר לקח נבלעו כאחת ונעשה אחד, כי הוא המאחד אותם בעבור הטעם אשר רמזנו לך למעלה, כי יעקב קדוש נבדל במעלתו, והנבדל הוא אחד בודאי, לפי שהוא שכל בלבד.

17) ומפני כי מראה שראה יעקב מראה אלהים היה, ולפיכך היה מורה על עצם מעלתו ורוממתו אשר יש ביעקב, ולפיכך האבנים אשר מראשותיו נבלעו באחת להורות על עצם מעלת יעקב, כמו שאמרנו לך. ומתחלה היה המריבה, כי אין דבר שהוא אחד מצטרף לשני דברים, שאינו מתחלק כהחלק הגשם, ולפיכך היה המריבה - עלי יניח צדיק ראש הקדוש הנבדל הזה: